

VARNA SAVAŞI VE BİR TARİH KAYNAĞI OLARAK GAZÂVATNÂMELER

(Varna Savaşı ile İlgili Yeni Bir Yayın Mûnasebetiyle)

Gûrol PEHLİVAN¹

ÖZET

Osmanlı Devletinin kuruluş aşamasında karşılaŐtı zor dönemeçlerden biri olan 1443-1444 Bunalımı ve bu duruma son veren Varna savaşı üzerine geçtiğimiz aylarda Colin Imber tarafından önemli bir kitap yayınlanmıŐtır. Ancak kitabı incelediğimizde, bu savaş hakkında çok önemli iki kaynağın hiç dikkate alınmadığını görüyoruz. Bu metinler Zaifi'nin Gazâvat-ı Sultân Murâd Han isimli eseriyle Kâşifi'nin Gazânâme-i Rûm'udur.

Bu makalede yukarıda zikrettiğimiz her iki eserin, elimizdeki üçüncü metin olan Anonim Gazâvat-ı Sultân Murâd b. Mehemed Han ile karşılaŐtırması yapılarak, adı geçen devir ve savaş için önemi gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gazâvatnâme, Varna savaşı, Zaifi, Kâşifi, Macaristan, Colin Imber.

THE BATTLE OF VARNA AND GAZAVATNAMES AS HISTORICAL SOURCES

(Upon a Recent Publication Regarding the Battle of Varna)

ABSTRACT

Recently, an important book was published by Colin Imber about 1443-1444 Crisis, one of the critical turning points the Ottoman State faced in its founding era, and the Battle of Varna, which brought the crisis to an end. When we examined the book, however, we noticed that two crucially important sources about that war had not been taken into account. These sources are Ghazavat-ı Sultan Murad by Zaifi and Gazaname-i Rum by Kaşifi.

In this article our aim is to display the importance of these sources in relation to the era and the war by comparing the text that was used as a source in Colin Imber's book, Anonymous Ghazavat-ı Sultan Murad b. Mehemed Han, with the ones we have mentioned above.

---

¹ Öğr. Gör., Celal Bayar Üniversitesi, gurolpehlivan@hotmail.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Keywords: Ghazavatnamah, Battle of Varna, Zaifi, Kaşifi, Hungary, Colin Imber.

Giriş

Osmanlı tarihi, üzerinde yapılan umut verici pek çok yayına rağmen, hâla birçok konunun karanlıkta kaldığı bir alan olma özelliğini muhafaza ediyor. Gün geçmiyor ki eski bilgilerimizi yenileyen, değiştiren bir araştırma çıkmayın. Bu çalışmaların bir kısmı arşiv belgelerine dayanan, ayların hatta yılların emeğinin mahsulü, kimisi de yazmalar veya Türk tarihçiliğinin haberdar olmadığı yabancı tanıklıklara dayanan ve perspektifimizi geliştiren çalışmalar. Bütün bu memnuniyet verici çabalar sadece tarihçileri değil, tarih severleri de mutlu ediyor.

Osmanlı Devleti söz konusu olduğunda, en ilgi çeken konuların başında hiç şüphesiz bu siyasi yapının kuruluşu sorunu gelmektedir. Bu problem pek çok tarihçiyi kendine çeken tılsımlı bir alan gibidir. İşte Colin Imber ismi de, tarih severler tarafından, Türkiye’de öncelikle bu tartışmalar vesilesiyle tanınmıştır. Kuruluş ile ilgili görüşleri nedeniyle biraz da tepki olan bu tarihçinin hemen hemen tüm eserlerinin, özellikle son birkaç yıl içinde Türkçeye çevrildiğini görüyoruz.

Biz, bu yazıda adı geçen tarihçinin son çevrilen “Varna Savaşı” ismindeki eserini² değerlendirmeye çalışacağız. Ancak burada hemen belirtelim ki bizim değerlendirmemiz kitabın tamamına dair değildir. Biz, sadece, Varna savaşını konu edinen bir çalışmada yer alması gerektiğini düşündüğümüz bazı gazâvatnâmelerden kitapta faydalanılmaması ve bu eksikliğin sonuçları üzerinde durmayı hedefliyoruz. Kaldı ki kitabın alana önemli bir katkı sağladığı ortadadır ve tenkidimiz bu gerçeği yok sayma gibi bir gayeyi matuf değildir.

Bilindiği gibi gazâvatnâme veya gazânâmeler, Türk edebiyatında gazâları konu edinen eserlere veriler isimdir. Osmanlı tarihi boyunca pek çok gazâvatnâme kaleme alındığını biliyoruz ve bunlardan 250 kadarı bugün kütüphanelerde değerlendirilip neşredilmeyi beklemektedir. Bu eserler, özellikle savaşlarla ilgili olarak, vekayinâmeler gibi genel mahiyetteki kaynaklarda yer almayan, pek çok ayrıntıyı öğrenmemizi sağlayabilecek bir içeriğe sahiptir. Nitekim bu durumu takdir eden Imber, “Gazavât-ı Sultân Murad b. Mehemmed Han” isimli anonim gazâvatnâmeyi, eserinin

² Colin Imber, *Varna Savaşı*, çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

dayandığı kaynaklar arasında merkezî bir yere koymuştur. Bu da kendisinin bu kaynağa verdiği önemi gösteren en dikkate değer şahittir.

1. Sorunlu Bir Alan: II. Murad Devri Gazâvatnâmeleri

II. Murad devrinde yazılan gazâvatnâmelerle ilgili 1930'lu yıllardan beri yapılan yayınlar sayesinde malumata sahibiz. Bu bilgilere göre, bahsettiğimiz devirle ilgili üç gazâvatnâme mevcuttur:

a. Gazâvat-ı Sultân Murâd bin Mehemmed Han

Mensur ve eksik olan bu Türkçe eserin, müellifi de meçhuldür. İlk olarak 1949 yılında Halil İncalcık tarafından tanıtılmış olmasına rağmen, Halil İncalcık-Mevlûd Oğuz tarafından ancak 1978 yılında neşredilebilmiştir.³ Bu neşir, özellikle İncalcık'ın hadiseleri açıklayan notlarıyla değerli bir yayındır; ancak çok sayıda okuma hatası da içerdiği saptanmıştır.⁴

b. Gazâvat-ı Sultân Murâd İbni Muhammed Han

15. asır şairlerinden Zaifi'nin Türkçe olarak kaleme aldığı bu eser, II. Murad devri hakkında çok önemli bir tarih kaynağıdır. Levend⁵ ve İncalcık⁶ tarafından alanında yazılan ilk eser olarak kaydedilmekle beraber, her iki müellif tarafından da nüshasının elde olmadığı ifade edilmiştir. Anlaşılan bu bilgi, günümüze kadar tarihçileri ve bu arada Imber'i de yanılgıya sürüklemiş ve II. Murad'la ilgili çalışmalarda bu eserin kullanılmaması sonucunu doğurmuştur. Halbuki eser, Âmil Çelebioğlu tarafından Afyon İl Halk Kütüphanesi Gedik Ahmed Paşa Bölümü no: 18349'da tespit edilmiş ve bir

---

³ Halil İncalcık, Mevlûd Oğuz, *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Han İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtname*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1978.

⁴ Hayati Develi, "Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Han İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtname. Tıpkıbasım ve Türk Harfleriyle Metin, Notlar ve Bir Lûgatçe ile Yayınlayanlar: Halil İncalcık- Mevlûd Oğuz, TTK Yayınları Ankara 1989", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1992, Ankara 1995, s. 203-213.

⁵ Agah Sırrı Levend, *Gazavat-nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat-namesi*, Ankara 1956, s. 15.

⁶ İncalcık-Oğuz, *a.g.e.*, s. VII.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

makaleyle bilim dünyasına duyurulmuştur.⁷ Daha sonraki yıllarda da eser, Mehmet Sarı tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır.⁸

Eldeki nüshası 2566 beyitten oluşmaktaysa da eksik olduğu bellidir. Zaifi'nin II. Murad'ın meclisindeki şairlerden biri olması, Rumca ve Slavca bilmesi⁹, II. Murad ile gazâlara katıldığını, hatta onun istişare meclisinde bulunduğunu söylemesi¹⁰, onun Rumeli hadiselerini iyi bildiğine, hatta belki de casus olarak hizmet verdiği¹¹ dair bir delil olarak yorumlanabilir.

c. Gazânâme-i Rûm

Kâşifi tarafından Farsça kaleme alınmış manzum bir mesnevidir. Bilinen nüshası 1053 beyittir ve maalesef bu eser de eksiktir. II. Mehmed'e takdim edilmiştir. İlk olarak Felix Tauer'in bahsettiği¹² eseri, Adnan Erzi ve Ahmet Ateş neşreceklerini bildirmişler¹³; ama bu teşebbüs gerçekleşmemiştir. Bu arada eserin yanlış olarak verilen yer numarasını da Çelebioğlu düzelterek, İstanbul Üniv. Ktp. Farsça Yazmalar no: 1388 künyesini vermiştir. Yazma, adı geçen yerde "Tevârih-i Âl-i Osman" ismiyle kayıtlıdır. Bu eser de M. İbrahim M. Esmail tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.¹⁴

Kâşifi, İranlı bir şairdir ve Fatih Sultan Mehmed zamanında İstanbul'a gelmiştir. Varna ve II. Kosova savaşlarını nazmettiği eserinde, olayları tanıklarından dinleyerek aktarmıştır.¹⁵

⁷ Âmil Çelebioğlu, "Zaifi'nin 'Gazavât-ı Sultan Murad İbni Muhammed Han' Adlı Mesnevisi", *Türk Kültürü*, 225(Ocak 1982), s. 30-37 (aynı makalenin tekrar basımı, Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara 1998, s. 151-159). Biz, ikinci basımı kullandık.

⁸ Mehmet Sarı, *Gelibolulu Zaifi Muhammed Gazâvat-ı Sultan Murad Han İnceleme(Ses Değişmeleri, Benzeşmeleri ve Uyumlar)-Metin-Sözlük*, İstanbul Ü. Sosyal Bil. Ens. Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, İstanbul 1994.

⁹ Egerci Rum dilinden behremiz var/ Velikin ne dimekdür dinle iy yar (28a) diyerek, Rumca bir cümleyi tercüme etmektedir. Ayrıca Mehmet Sarı'nın Slavca olduğunu tahmin ettiği: Didi İslav'a bog iştovi tozi/ İd iz lora bota iy moy bozi (39a) beytini eserinde nakleder.

¹⁰ Bizüm dahı buyıdı fikrümüzde/ Gice gündüz gönülde fikrümüzde/ Ki şahlı varayduk Üngürüz'e/ Yirin târ ideydük ol tonuza/ Bi-hamdi'l-lâh ki Şah'un gönline Hak/ Bu râzi şöyle keşf itdi muhakkak (13a).

¹¹ Bizden önce bu duruma Çelebioğlu dikkat çekmiştir, *a.g.e.*, s. 155.

¹² Felix Tauer, "Les Manuscrits Persans Historique des Bibliothèques de Stanbul", *Archiv Orientalni*, IV, 1932, s. 94, nr. 484'den Çelebioğlu, *a.g.e.*, s. 153, dn. 1.

¹³ Adnan Sadık Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar II, Varna Muharebesi Hakkında Bibliyografya Denemesi", *Belleten*, XIV/56, s. 595-647.

¹⁴ M. İbrahim M. Esmail, *Kâşifi'nin Gazânâme-i Rûm Adlı Farsça Eseri ve Türkçe'ye Tercüme ve Tahlili*, Mimar Sinan Ü. Sos. Bil. Ens. Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2005.

¹⁵ Esmail, *a.g.t.*, s. 5.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Bu üç eser, birbirini tamamlayan bilgilerle, II. Murad devri için çok değerli birer kaynak durumundadırlar.

2. Varna Savaşı ve Gazâvatnâmeler

Imber, haklarında yukarıda kısaca bilgi verilen bu Gazâvatnâmelerden sadece anonim ve mensur olan a maddesindeki kaynağı kullanmıştır. Halbuki ana amacı Varna savaşı hakkında tüm önemli metinleri toplayıp değerlendirmek olan bir çalışma için bu affedilmesi güç bir hatadır. Kaldı ki yukarıda zikrettiğimiz gibi, bu eserler bilim dünyasının tamamen habersiz olduğu metinler de değildir. Eğer böyle olsaydı Sayın Imber'i hoş görebilirdik. Sonuç olarak bu iki eser görülmemiş, dolayısıyla bunların Varna savaşı hakkında verdikleri birinci elden malumat değerlendirilememiştir. Şimdi bu malumata göz atalım ve ilgili konuda dikkate değer metinler olup olmadıklarını anlamaya çalışalım.

Bu yapılırken Imber'in kullanmadığı bu iki gazavatnamenin olaylar hakkında verdiği bilgiler ele alınacak, üç gazavatname verdikleri bilgiler itibarıyla birbirleriyle mukayese edilmeye çalışılacaktır.

a. Karamanoğulları Seferi¹⁶

Bilindiği gibi 1443-1444 yıllarında II. Murad iki Karaman seferi yapmıştır. Bunlardan 1443 yılında olanı çok başarılıdır ve Karamanoğlu, Larende'ye kaçmak zorunda bırakılmıştır.¹⁷ İnalçık'a göre ikinci sefer ise 1444 yılında yapılır ve II. Murad, bu seferde Karamanoğlu'nun isteklerini kabul eder.¹⁸ İşte bu sefer hakkında Zaifi çok ilgi çekici malumat vermektedir:

Macar ordusunun Tuna'yı geçtiğini haber alan Karamanoğlu, Sivrihisar'a saldırır; ama Karaoğlu ve Yapaoğlu komutasındaki bin kadar Osmanlı kuvveti tarafından püskürtülür (15a-b/s. 205-206). Bu başarısızlığın ardından Karamanoğlu, bu defa Beypazarı'na saldırır (15b/s. 206). Zaifi, bu durumu II. Murad'ın ağzından şu şekilde anlatır:

İki gezdür iderüz kasd-ı küffar
Bizi men eyler ol işden bu idbâr

---

¹⁶ Bundan böyle Türkçe manzum gazâvatnâme, *Zaifi*, Farsça manzum gazânâme, *Kâşifî*; Anonim Mensur Gazâvatnâme ise *Anonim* kısaltmasıyla anılacaktır. *Zaifi*'nin, Mehmet Sarı; *Kâşifî*'nin, M. İbrahim M. İsmail; *Anonim*'in ise, İnalçık-Oğuz neşri kullanılacaktır. Bu neşirlerin parantez içinde verilen ilk rakamı eserin varak, ikinci rakam ise sayfa numarasıdır.

¹⁷ Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, I, Ankara 1987, s. 56.

¹⁸ İnalçık, *a.g.e.*, s. 35-36.

Geçen yıl geldi Begşehrini aldı
Ne denlü mescidi varısa yıkdı

Bu yıl ol Begpazarı'na kim irmiş
Tamamet ilini yağmaya virmiş

Meger kafirlerle ittifakı
Var ola kim ider bunca nifakı

Geçen yıl kim ben anunla barışdım
Gelüp Dervent'te kâfire iriştim (16b/s. 208)

Bu beyitler, seferin 1444'de olduğunu açıkça göstermektedir.

II. Murad yerine Şehzade Mehmed'i bırakır (18b/s. 212), Mısır'ın dört kadısından Karamanoğlu ile savaşmak için fetvalar alır, Karaman seferine muhalefet eden ve Halil Paşa ile anlaşamayan Karamanlı Hakim Fazlullah'ı da azlederek¹⁹ Karaman seferine çıkar. Bu arada Karamanoğlu, Karahisar'a 100 bin akçe vergi salmıştır (18b-19b/s. 212-214). II. Murad Yenişehir'e gelir, Karamanoğlu ise Varsak'a kaçar (19b-20a/s. 214-215). Karaman ulularının araya girmesi barış yapılır (19b-20a/s. 214-215).

Bu anlatının Anonim'de verilen bilgiyle²⁰ benzerliği açıktır. Her iki anlatımda da II. Murad, Karamanoğlu'na baş eğdirmiş haldedir. Ancak her iki kaynakta da Osmanlıların arazi terk ettiklerine dair en ufak bir ima bile yoktur. Halbuki İnalçık'ın gösterdiği gibi²¹ durum pek öyle değildi. II. Murad barışı, hatırı sayılır toprakları Karamanoğlu'na bırakmak suretiyle sağlamıştı. Diğer bir sorun da, seferin Macar ordusu Tuna'yı geçtikten sonra yapıldığının ifade edilmesidir ki Zaifi burada tarihlendirmeyi hatalı yapmış görünüyor. Bilindiği gibi bu sefer ve barış, Edirne antlaşmasının (14 Haziran 1444) hemen sonrasında Temmuz 1444'de yapılmıştır.

b. Antlaşma Meselesi

Bilindiği gibi 1444 yılında Osmanlılar, Macar ve Sırpıllarla Edirne'de anlaşmışlar ve akabinde bu antlaşma Segedin'de tasdik edilmiştir. Bu konuda Zaifi, anlaşılan olayları birbirine karıştırmıştır. Zaifi'ye göre, 10 yıl müddetle geçerli olacak antlaşma sadece Sırpıllarla yapılmıştı. Bu kaynakta olayların gelişimi şu şekildedir:

Vılkoğlu'nun elçisi Edirne'ye gelmiş ve Macarların geçen yıla göre daha iyi hazırlanmış bir orduyla sefere çıkacakları haberini

¹⁹ İnalçık-Oğuz, *a.g.e.*, s. 97'de Chalkokondes'e dayanarak Varna savaşından sonra azledildiğini yazıyorsa da *Zaif*'nin verdiği bilgi daha doğru olmalıdır.

²⁰ *Anonim*, s. 36.

²¹ İnalçık, *a.g.e.*, s. 35-36.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

getirmiştir. Bu savaşa katılmak istemeyen Sırp kralı Yorgi barış ister. II. Murad da Sırbistan'a Baltaoğlu'nu gönderir ve 10 yıllık bir barış antlaşması imzalanır (23a-b/s. 221-222).

Anlaşılan Zaifi, Varna savaşıyla sonuçlanan Haçlı girişiminde Sırp'ların tarafsız kalmasıyla, bu antlaşmayı birbirine bağlamış ve sonuçta böyle bir metin kurgulamıştır. Halbuki çok iyi bilindiği gibi antlaşmada Macarlar da taraftı.

c. Bizans'ın Rolü

Bütün bu ilişkiler ağı içerisinde Bizans'ın rolü, Zaifi tarafından önemli bulunup ayrıntılı olarak işlenmiştir ki bu hususta da Anonim ile benzerlik gösterir.²² Zaifi, Kral Ladislas ve Hunyadi'nin Rumeli'ni ele geçirmek için Buda'da Macar banlarını çağırarak toplantı yaptıklarını, bu esnada Kral'ın bazı endişelerini Hunyadi'nin teskin ettiğini ve ona cesaret verdiğini söyler:

Geçen yıl kim Şaha gözünle gördün
Yüz on bin erile Sofya'da durdun
Hücum itdün ki Derbend'den geçeydün
Döküben kanını Türkün içeydün
İrişdi yolları dutdı Murad Han
Hezârân cehdile kurtardı ol cân
Salâmatlığa cümle çerimiz
Gelip İzladı'den geçdi erümüz (27b/s. 230)

Bu konuşmanın ardından Bizans elçisi gelir ve Osmanlıların düştüğü sıkışık vaziyet hakkında malumat verir. Bu bilgiler II. Murad'ın Edirne'de oturduğu, boğazların Frenk gemileri tarafından kapatıldığı şeklindedir. Ayrıca Bizans imparatoru Gelibolu ve Burgaz'ı alarak Selanik'e ilerleyeceği haberini de vermektedir (27b-29a/s. 230-233). Ancak Macar kralı, Bizans'ın söylediklerine pek inanmamaktadır:

Ne bilem yine ne fitne düzer
Yidi gezdür ki bana biti yazar
Ki Türkün begi yokdur diyü bana
Nice inana akli olan ana (29a/s. 233)

Durum bu haldeyken Hunyadi araya girer ve Bizans imparatorunun hem Kral'a hem de Karaman'a pek çok mektup

---

²² bkz. *Anonim*, s. 2-4, 7-12, 39-41; İnalçık'ın işaret ve izah ettiği gibi (İnalçık-Oğuz, *a.g.e.*, s. 79-82) durum, aslında bir Avrupa sorunu idi. Bizans, bu sorunun içinde sadece bir aktördü.

yazdığını söyler (29a/s. 233). Hunyadi'nin bunu söylemesi, imparatorun bu işte ne kadar önemli bir rolü olduğunu açıklar. Ancak durumdan tam anlamıyla emin olamayan Macar kralı, Edirne'ye bir casus gönderir ve haberlerin doğru olup olmadığını kontrol ettirmek ister, bu arada savaş hazırlıklarına da başlanır (29b/s. 234). Casus döner ve Osmanlıların savaş hazırlıkları yaptıklarını haber verir, bunun üzerine Kral hazırlıkları hızlandırır (32b/s. 240).

d. Papa'nın Yardımı

Zaifi'de, Macar kralına Papa'dan elçi gelmesi ve bu elçinin Papa tarafından 6 kadirga gönderildiğini söylemesi, ardından Ladislas'ın Papa ile buluşması ve ondan 10 bin zenberekçi, 10 bin tüfekçi alması anlatılır (30b-31a/s. 236-237). Bu esnada Papa, hazırlıklar ile ilgili olarak şu beyitleri söyler:

Frenklerden filori şöyle dirdüm
Temamet bir yılın harcını virdüm

Bugün bir haftadır gitdi kadirga
Varuban Boğaz'ı dutdı kadirga (31b/s. 238)

Yukarıdaki ilk iki beyit çok ilginçtir. Bu mısralar bize, Imber'in sözünü ettiği Papa'nın toplamaya çalıştığı aşar vergisi²³ hakkında Zaifi'nin bir şeyler duyduğunu gösteriyor. Zaten başka hususlarda verdiği bilgilerle de müellifimiz, meselelere çok yakın olduğu izlenimini vermektedir. Zannımızca bu buluşma hikayesi, Papa'nın elçisi Cesarini ile olan temasların müverrihimiz tarafından yanlış anlaşılmasından ibarettir.

Anonim ise, Segedin antlaşmasıyla Varna savaşı arasında geçen dönemde Papalık politikası hakkında fazla bir bilgi içermez.

e. Boğazların Kapatılması

Halil Paşa'nın, Mahmud Bey'i göndererek, Macarların Rumeli'ye geçtiğini haber vermesi üzerine II. Murad Bursa'dan²⁴ oğlu Şehzade Mehmed'in tahta geçirilmesi emrini gönderir. Vezirler de emrin gereğini yaparlar ve Edine'de orduyu hazır ederler (40a-42a/s. 255-259). II. Murad ise 10 bin askerle Sivrihisar'ı yağmalayan (32b/s. 240) Karamanoğlu üzerine yürür (41b/s. 258). Görüldüğü gibi bu kısımda Zaifi, olayları birbirine karıştırmıştır. Çünkü II. Murad'ın

²³ Imber, *a.g.e.*, s. 34, 38.

²⁴ İnalçık, *a.g.e.*, s. 67'de II. Murad'ın Bursa'da inzivaya çekildiğini tespit etmişse de, yıllardır bu kentin Manisa olduğu yanlış bilgisi devam edip durmaktadır. Maalesef Imber de benzer bir yanlışlığa sürüklenmiştir (*a.g.e.*, s. 53). *Zaifi* de II. Murad'ın Bursa'da bulunduğunu yazmaktadır (40a/s. 255). Dolayısıyla, ilk öğretim kitaplarına kadar girmiş olan bu hatalı bilginin artık düzeltilmesi gerekir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

İzladı Derbendi savaşıdan hemen sonra tahta II. Mehmed'i geçirdiğini biliyoruz.²⁵

Zaifi'nin yazdıklarına nazaran, Haçlı hareketinin endişe verici bir hal aldığı haberini gönderen Halil Paşa'nın mektubu üzerine II. Murad dört günde Gelibolu'ya gelir (44b/s. 264). Lapseki'de konaklar (51a/s. 277) ve Boğazın 10 kadirge tarafından kapatıldığını görür (46b/s. 267).

Gemi sayısını Kâşifi, 200 olarak verir (15a/ s. 19).

Zaifi'ye göre bu gemilerden karaya çıkan 100 zenberekçi ve 100 kadar top ile 400 yeniçeri ve 500 Azap devamlı çatışma halindedirler. Osmanlılar bu kuvvetleri geri püskürtürler ve Frenkler de Kumburun'a giderek Eceovası'na zenberekçi çıkarıp bir değirmen yakarlar; burada tekrar püskürtülürler. Ayrıca Lapseki'ye çıkıp bir iki ev yakarlarsa da geri çekilmek zorunda kalırlar (44b-45b/s. 264-266). Bu arada Osmanlı askeri, geceleri Kilye limanından karşıya geçmektedir. Bu durum karşısında Frenklerden akıllı bir papaz, Bizans imparatoruna gidip yardım istemeyi teklif eder; diğerleri bu teklifi kabul edip onu gönderirler. Ancak gemisi yolda fırtına sebebiyle batar ve esir düşer (46a-46b/s. 267-269). Burada verilen bilgiyi, Imber'in yayınladığı Jehan de Wavrin Kroniğiyle karşılaştırdığımızda iki ihtimalle karşılaşıyoruz:

Bu gemi ya Gelibolu'dan yola çıkan ve görevi Macar Kralının Osmanlılarla anlaşıp anlaşmadığını öğrenmek olan gemidir²⁶ ya da Osmanlı askerine İstanbul boğazından geçmemesi için sadece denizden müdahale edilmesinin yeterli olmayacağı, Bizans imparatorunun Osmanlı birliklerine karadan da saldırması gerektiğini

---

²⁵ Konuyla ilgili ayrıntı için İnalçık, *a.g.e.*, s. 55-67; ilginç bir şekilde iki gazâvatnâme de II. Mehmed'e tahtın bırakılmasını ilahi güçlere bağlamaktadır. *Zaifi*, II. Murad'ın rüyasına Hz. Muhammed (s.a.v.)'in girip tahtı II. Mehmed'e vermesi gerektiğini, ama gazanın başında II. Murad'ın bulunacağını söylediğini kaydederken (40a-b/s. 255-256); *Kâşifi*, saraydan birinin ebced hesabıyla kafirlere "Mehammed" adlı birinin galip geleceğini söylemesi üzerine II. Murad'ın oğlunu tahta çıkardığını ifade etmektedir (s. 16-17). Her iki metin de padişahın II. Mehmed olduğunu, II. Murad'ın sadece kumandan konumunda bulunduğunu ifade ederler. Ayrıca her iki eser de II. Mehmed için çok hürmetkar bir hava taşır. Bu da çok doğaldır, çünkü *Zaifi* eserini yazdığı II. Mehmed yegâne şehzadeydi. *Kâşifi* ise eserini zaten II. Mehmed'e sunmuştur. Dolayısıyla bu tahta çıkma-inme meselesini kutsal bir yapı içerisinde anlatmak her iki müverrihi de pek çok sıkıntıdan kurtarır. Halbuki *Anonim* müellifi böyle düşünmüyor; o, Varna savaşı öncesinde II. Mehmed'i şehzade olarak anıyordu: "...paşalar Feriz beğ-oğullarına vâfir du'âlar edüb ve Şâhzâde'ye 'arz eylediler. Şâhzâde dahi..." (s. 47); Varna savaşı sonrasında, o da II. Mehmed'i padişah olarak anmaktadır: "... deyü Pâdişâh-i 'âlem-penâh hazretlerine, yani Sultân Mehmed ibn Murâd Han hazretlerine bu resme beşâretnâmeler yazılıb..." (s. 70).

²⁶ Imber, *a.g.e.*, s. 172.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

bildirmek için yola çıkan gemidir.²⁷ Bu ihtimallerden hangisinin doğru olduğunu, şu anki bilgilerimizle, tespit etmek ne yazık ki mümkün görünmüyor.

Bu sırada Gelibolu sancak beyi Has Ahmed Bey'dir (47a/s. 269) ve daha önce Katalan korsanlarının tenkil edilmesinde başarılı olmuştur (47a-51a/s. 269-277).

Zaifi'ye göre II. Murad, Gelibolu boğazından geçilemeyeceğini görünce; Kassaboğlu Mahmud Bey'i Halil Paşa'ya göndererek 5 bin atlı, 400 tüfekçi ve 200 topçu ile İstanbul boğazındaki Yoroz (Anadolu kavağı) karşısına gelmesini söyledi. Kendisi de İstanbul boğazına doğru yola çıktı (51a/s. 277). Göksu'ya vardığında boğazı Frenk gemilerinin kapattığını gördü. O gece topçuların yarısı karşı kıyıya geçirildi ve iki tarafa toplar kuruldu. Ertesi gün top ve tüfek atışlarıyla yara alan Frenk gemileri geri çekilmek zorunda kaldılar. II. Murad da karşı kıyıya geçti. Bu arada Halil Paşa'ya Bizans'a mektup yazmasını emrederek, imparatorun tehdit edilmesini sağladı (52a-b/s. 278-280).

Bu konularda çok bilgi vermeyen Kâşifi ise, sadece padişahın karşıya Göksu'dan geçtiği bilgisini vermektedir (30a/ s. 32).

Anonim ise Gelibolu harekatı hakkında bilgi vermez; ama İstanbul boğazından Avrupa yakasına geçilmesi üzerinde genişçe durur.²⁸

f. Macarlar ve Osmanlıların Rumeli Harekatı

Zaifi'ye göre Macarların planı şöyledir: Önce Dobruca yoluyla İstanbul'a gelinip oradan Düzme alınacak. Akabinde Gelibolu ele geçirildikten sonra Edirne işgal edilerek; önce II. Murad ardından da Düzme öldürülecek ve Rumeli, Hunyadi'ye verilecekti (30a/s. 235).

Toplam 300 bin kişilik ordunun komutanları ve asker mevcutları şöyleydi: Yanko, 50 bin asker; ardınca Ranko, 30 bin; ban Çorac ardından Torac, 30'ar bin asker; arkalarında 50 bin muhariple Kral; Kral'ın sağında ban Biliško, 30 bin er; Kral'ın solunda ban Behbak (Dimitr-i Eflak) 30 bin; ardçı Tomac -ki Kral'ın akrabasıydı, 30 bin asker.²⁹ Ordu Macar, Cih (Çek), Karaboğdan, Arnavut, Bosna, Papalık ve Eflaklılardan oluşuyordu. 2 bin araba vardı. Bunların içine zahire ve her birine bir top konulmuştu (32a/s. 239).

²⁷ Imber, *a.g.e.*, s. 173-174.

²⁸ *Anonim*, s. 47-48.

²⁹ krş. *Anonim*, s. 40. Gazâvatnâmelerde verilen ordu mevcutlarının çok abartılı olduğu bellidir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Bu ordu, Tuna'yı Saverin'den geçti ve burada üç gün konakladı. Seferin ilk menzili Tuna'dan 5-6 günlük yolda bulunan Filordü (Florentin) kalesiydi, ardından Vidin ve Rahova yakıldı (34a/s. 243). Buradaki başarılarından sonra Niğbolu kalesi kuşatıldı; ancak bu kale bin suvari ve 2 bin Azap ile korunuyordu ve 30 yere top bataryası kurulmuştu. Komutanları ise Kapudanoğlu Mehmed Bey'di.³⁰ Macarlar, 10 bin suvarilik bir kuvvetle önce Uşma suyu tarafından hücumla geçtiler; komutan ise Hunyadi idi. Komutanın Hunyadi'de olduğunu kestiren Osmanlılar 500 askeri pusuya yatırdılar, bin suvari ve bin piyade ise Macarları karşılamaya çıktı. Sahte bir ricat hareketiyle Osmanlılar, Macarları kalenin surları önüne doğru çektiler; pusudakilerin ok yağmuru, kale topraklarının ateşlenmesiyle ağır kayıp veren Macarlar, sahte ricat ile çekilmiş olan Osmanlı birliklerinin geri dönüp taarruza geçmesi neticesinde, bozgun halinde geri çekildiler. 200 Macar askeri ve iki sancak esir alındı (36a/s. 247). Ertesi gün bir Macar alayı, bu sefer Tuna kenarından saldırıya geçti. Osmanlılar, Aleksandr kayası denilen yerde Macarları karşıladı:

O yirün bir yanı yüksek kayadur
Sorarsan bir yanı dahı suyadır

Arası yoldur anun dile benzer
Gelen kâfir demürden mile benzer (36b/s. 248)

Macarlar, yukarıda zikri geçen yere girdiler. Osmanlı okçuları Macarları okladı. Paniğe kapılan Macar alayı karışınca, Azaplar onları Tuna'ya sıkıştırdı, ardından suvari ve piyadelerin hücumuyla Macarlar püskürtüldüler.³¹ Kral'ın şehrin neden alınmadığı hususundaki sorusuna, Hunyadi kalenin güçlü oluşunu ve coğrafi avantajlarını öne sürdü (36b-37b/s. 248-250). Bu arada 10 bin kişilik bir Macar alayı Tırnova şehrini almaya gönderildi. Bunlar Söğütlü Dere'de kamp kurdular ve ileriye yüz kişilik bir gözcü birliği gönderdiler. Firuz Bey³² bu durumu öğrenince, baskın vermek için 5 bin kişilik bir birlik ile yola çıktı ve Macarların gözcü birliğine taarruz etti. Kurtulabilen gözcüler vaziyeti asıl birliğe ulaştırdılar. Bu haber üzerine Macarlar bozgun halinde geri çekildilerse de kayıp vermektan kurtulamadılar. Firuz Bey, sabah 30 baş ve 100 tutsağı II. Murad'a gönderdi (37b-

---

³⁰ *Anonim*, Feriz Beğ-oğlu diyorsa da (s. 45), adı geçen Bey, bölgedeki tüm kuvvetlerin komutanıydı. *Zaifî* ise kale komutanının adını zikretmektedir -ki olayların sonraki gidişatı *Zaifî*'yi desteklemektedir.

³¹ *Anonim*, düşmanın kale içine çekilerek yenildiğini bildiriyorsa da (s. 45) bu askerli sanatı icabı, hemen hemen imkansız bir olasılıktır. Bizce *Zaifî*, pususu meselesini çok mantıklı ve ayrıntılı bir şekilde izah eder.

³² Firuz-oğlu Mehmed Bey olmalı, krş. *Anonim*, s. 45.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

38b/s. 250-252).³³ Bu arada Kral çok bunalmıştı; çünkü Türkler, geceleri ordusunun gözcülerine devamlı kayıp verdiriyordu. Bu durum üzerine Kral, Dobruca'ya bir an önce geçmeye karar verdi. Çünkü buranın hisarları büyük değildi. Hedefleri Şumnu ve Madara'ydı. Ayrıca buraların nüfusunun yarısının Hristiyan olmasının işlerini kolaylaştıracağını düşünmüşlerdir (39a-39b/s. 253-254). Kral, bu hisarları almak için 30 bin kişilik bir kuvvet gönderdi. Bu kuvvetler, kalelerdeki Hristiyanların yardımıyla, adı geçen şehirleri ele geçirdiler (43a/s. 261).³⁴

Kâşifi ise bu olayları bir iki cümleyle özetler. Macarların Bervadin (Pravadi), Bistrehisar veya Betreçhisar (Petrezs)'ı ele geçirip Şamlu (Şumnu)'ya gelip Müslümanları katlettiklerini yazar (14b/s. 19).

Boğazı geçen II. Murad, Edirne'ye gelerek orduyla harekete geçer. Ordu mevcudu Zaifi'ye göre 200 bin (53a/s. 281), Kâşifi'ye göreyse 300 binden fazladır (30b/s. 32). Zaifi'ye göre 10 bin Azap, 10 bin kul, 2 bin tüfekçi, 500 topçu vardı; 1000 top 500 deve tarafından çekilmekteydi; 500 deve kalkan, 1000 deve sandıklarla ok, 1000 deve çukal (örme zırh) taşıyordu. Azapların silahları ok, yay ve kılıçtı; reisleri örme zırhlıydı. 200'den fazla sancak vardı. Azapların iki reisi vardı, Kethüda Ömer ve Bıçakçı.³⁵ Rumeli'nden gelen 20 bin kişinin başında Davud Bey vardı; Tırnova askeri öncü vazifesinde, başlarında Firuz Bey-oğlu olmak üzere, 20 bin kişiydi ve yarısı Hristiyandı.³⁶ II. Murad'ın önünde 10 bin kapıkulu, sağında 10 bin atlı ile Şehzade Mehmed³⁷, solunda Silahtar 10 bin atlıyla geliyordu. Padişah'ın alayı 45 bin kişiydi. Sağ kolda Anadolu beylerbeyi Karaca Bey, 40 bin askerle ve 25 sancakla; sol kolda Rumeli beylerbeyi ve vezir olan Hadım Şahin Paşa 50 bin muhariple geliyorlardı (53a-56a/s. 281-287). Gözcü olarak Şamlu Ali³⁸ ve Davud Beyler çıkartıldı. Bunlar iki Macar alayına rast gelip onları dağıttılar (59b-60b/s. 294-296).

Kâşifi ise orduda 100 bin bilgili emir, 40 bin kapıkulu, 100 bin akıncı, 50 bin garip olduğunu (30b-31a/s. 32-33); ayrıca öncü komutanlığını Mehmed Bey (Firuzoğlu)'in yaptığını yazar (33a/s. 34).

³³ krş. *Anonim*, s. 46-47.

³⁴ krş. *Anonim*, s. 52-54.

³⁵ Bu iki reis için bkz. *Anonim*, s. 14; Ömer Reis için ayrıca *Anonim*, s. 22.

³⁶ krş. *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Atsız, İstanbul (ty.), s. 94.

³⁷ Şehzade Mehmed daha sonra geri dönmüştür.

³⁸ Bu bey için bkz. *Anonim*, s. 38.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

g. Varna Savaşı

İki ordu Varna'da karşılaştığında Osmanlı ordusunun savaş düzeni, Zaifi'ye göre şu şekildeydi:

Merkezde, önünde yeniçeriler, sağ ve sol taraflarında azaplar olduğu halde II. Murad bulunuyordu. Ayrıca kapıkullarının bir kısmı büyük demir ayaklı kalkanları öne sıralamışlardı ki savaş esnasında bunları yere saplayıp tüfek ve ok atarlardı (61b/s. 298). Sağ kolda, komutanları Beylerbeyi Karaca Paşa olduğu halde, Anadolu askeri ve önünde Azaplar; sol kolda ise Rumeli askeri vardı. Bu kolun en ucunda Davud Bey'in alayı vardı ki görevi Macarları arkadan çevirmektir (68b/s. 312).

Kâşifi'nin anlatımında ise merkezi II. Murad'ın, sağ kolu Bedirhan Bey'in (Turahan olmalı), sol kolu Davud Bey'in idare ettiğini kaydedilmiştir (35b/s. 37). Görüldüğü gibi hem sağ hem de sol kolun komutanları yanlış tespit edilmişlerdir.

Macar ordusunun düzeni hakkında Zaifi çok bilgi vermez, sadece Kral'ın bir alayı pusuya koyduğunu, arabaları ordunun önüne yerleştirdiğini ifade eder (63b/s. 302).

Kâşifi ise merkezin komutasını Macar Kralının kendisinin aldığı, sağ kola Hunyadi'yi, sol kola ise başka birini tayin ettiğini yazar (35b/s. 37).³⁹

Zaifi, Osmanlıların Macarları kuşattıklarını ve bu kuvvetlerin sayıca çok olmasının Kral'ın moralini bozduğunu kaydeder. Bunun üzerine, Zaifi'ye göre Hunyadi, Osmanlı askerinin çoğunda zırh olmadığını; büyük bir kısmının akıncı olduğunu, bunların savaşı seyredip ancak Macarlar yenilirlerse saldıracaklarını, korkulacak askerin sadece yeniçeri ve azaplar olduğunu söylemiş ve Kral'ı yatıştırmıştır(64a-b/s. 303-304).⁴⁰

Kâşifi'nin anlatımından; savaşın iki gece üç gündüz sürdüğü anlaşılmaktadır ki bu bilgi, diğer kaynaklarda yer almaz. Kâşifi'nin Varna savaşı ile II. Kosova savaşını karıştırıp karıştırmadığı tam olarak tespit edilememektedir. Olaylar Varna savaşına uymaktaysa da II. Kosova savaşının iki gün sürmüş olması⁴¹, Kâşifi'nin iki savaşın olaylarını karıştırmış olabileceği izlenimini doğrulamaktadır. Bu anlatımda geceleri de savaşıldığını, hatta zenberek ve tüfeklerle iki

---

³⁹ Krş. *Anonim*, s. 59.

⁴⁰ *Anonim* Çirin Mihal'in geri çekilmeyi tavsiye ettiğini, Hunyadi'nin ise derhal hücum teklifinde bulunduğunu yazar. Ayrıca püskürtüldükleri taktirde arabalarının arkasına sığınıp savunmaya geçeceklerdir (s. 59-60).

⁴¹ *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, haz. H. Nihal Atsız, Ankara 1985, s. 131.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

tarafın birbirine mühim kayıplar verdirdiğini görüyoruz. Gece savaşı esnasında Macar zenbereklerinden ağır kayıplar veren Türk ordusunun Macar hattına yaklaşmak suretiyle bu silahların atışından kurtulduğu, ardından Osmanlı zenberek ve tüfeklerinin etkili atışlarla Macarlara zarar verdirdiğini öğreniyoruz. Bu esnada bizim zenberek olduğunu düşündüğümüz silahın çalışma esası da anlatılmaktadır:

“Şahın gürültücüsü (Ra’âd) bu sözleri duyar duymaz yayları gerdirdi. Barut ve saf kibrit karışımından ki, hân u mânları harab ederdi, her birine o kadar döktü ki, dağdan birer kaya gibi oldu. Sonra içine bir fitil eklendi. Yakuttan parlayıcı istedi. Sâf yakut da anında ulaştırıldı. Ateş fitille temas edince coşup parladı. Havadan Frenglere doğru yol aldı. Anında ortasına düşüp aşağı kavimden bazısını helak etti. Ordunun içine yuvarlanarak da epeyini yerlere serdi.” (37b/s. 38)

Diğer ilgiye değer bir husus da, Kâşifi’nin Varna savaşını anlatırken her günkü savaşın başlangıcında taraflardan birinin er dileyip teke tek dövüş ile muharebeyi başlatması meselesidir. İlk gün Hunyadi, bir askerini çıkartıp er diler; Mehmed isimli bir asker çıkararak bu askeri öldürür (17a/s. 21). İkinci gün Davud Bey bir er diler ve geleni öldürür (36a-36b/s. 37). Üçüncü ve son günde de Macar komutanı Ceren (Çirin Mihal) er diler; Hamza adlı bir asker gelip kendisini tutsak alır (38b-40a/s. 39-40). Halbuki aynı savaşı anlatan ne Zaifi ne de Anonim, böyle teke tek vuruşmalardan bahsetmezler. Bu durumda Kâşifi neden böyle bir tahkiye tarzını seçmiştir? Bizce sorunun cevabı, Firdevsî’nin Şehnâme isimli eserinde aranmalıdır. Bu eserde de savaşların başında veya ortasında teke tek mücadeleler, anlatımın neredeyse vazgeçilmez bir unsuru olarak karşımıza çıkar.⁴² Firdevsî’ye ve onun Şehnâme’sine eserinde alıntı yapacak kadar (s. 22) düşkün olan ve üslûbu ona benzeyen⁴³ Kâşifi, bu yöntemi hikayeyi renklendirme ve açma yolu olarak kullanmışa benzemektedir. Kaldı ki Fatih Sultan Mehmed devrinde kaleme alınan pek çok eserin “şehname” türünde kaleme alındığı bilinmektedir.⁴⁴

Zaifi’ye göre Macarlar, zırhlı süvarileriyle Evrenosoğlu İsa Bey⁴⁵ üzerine yürüdüler. İsa Bey alayını, zırhlı süvarilerin yürüyüş istikametinden iki yana çekti, amacı fırsat bulduğunda arkadan saldırmaktı. Boşluktan giren Macarlar, asıl kuvvetlere saldırdılar ve

⁴² Örnekler için bkz. Firdevsî, *Şehname*, I, çev. Necati Lugal, İstanbul 1994, s. 247-249, 508-512; *a.g.e.*, II, s. 170-173.

⁴³ Esmail, *a.g.t.*, s. 4.

⁴⁴ Halil İnalçık, “Osmanlı Tarihçiliğinin Doğuşu”, *Söğüt’ten İstanbul’a Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, der. Oktay Özel, Mehmet Öz, Ankara 2000, s. 110-111.

⁴⁵ İsa Bey, sağ kanattaydı (*Anonim*, s. 60).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Osmanlılara ağır kayıplar verdirdiler. Bunun üzerine Evrenosoğlu arkadan saldırdı (65b/s. 306). Anlaşılan işin sarpa sardığını anlayan sağ kanat komutanı Karaca Bey, bu Macarların üzerine hücum etti ve sert bir mücadele başladı. Karaca Bey savaşırken:

İderken ceng önindeki gişiyle
Yanından dutdı bir kâfir şişiyle

Şu resme kuvvete urdı ol dâll
Ki sağından solına geçdi derhal

Bir ah itdi yıkıldı cism-i hâki
Haka ısmarlayıp ol cân-ı pâk-i (67b/s. 310)

Beyitleriyle tasvir edildiği üzere öldürüldü.⁴⁶

Kâşifi ise Karaca Bey'in öldürülmesini şu şekilde anlatır:

“Karaca bir ara kendisini düşmanın kalbine attı savaşıarak Yanko'nun çok yakınına kadar ilerledi. Yanko'yu öldürmek için peşinden at koşturdu. Bu sırada sağ taraftan bir düşman atlısı sessizce ona yaklaştı. Karaca'nın atını öldürerek yere indirdi. Karaca, yaya olarak savaşıp çok sayıda düşmanı cehenneme yolladı. Sonunda bir kafirin uzaktan attığı okla şehid oldu” (s. 21).

Buradaki bilgi hatası aşıkardır. Çünkü Yanko, Osmanlı sol kanadında Şahin Paşa kuvvetlerinin karşısındaydı. Paşa'nın yaya olarak savaşmaya devam edip ardından öldürüldüğü bilgisiyle, Anonim'in kayıtları ise birbirini tutmaktadır.

Karaca Bey'in düştüğünü gören askerler, daha da kızgınlıkla savaşmaya başladılar. Bunlardan Fenârî-oğlu Hasan Paşa -ki Karesi sancak beyiydi⁴⁷, Osmanlı ordusunun Macarlar karşısında gerilemeye başladığını görünce taarruza geçti ve dövüşürken şehid oldu (Zaifi, 68a-b/s. 311-312).

Sol kanatta ise, Rumeli askerinin en ucunda bulunan ve görevi Macar ordusunu arkadan çevirmek olan Davud Bey'in alayı bu işle meşgulken, durumu fark eden Hunyadi bu alaya saldırdı; ama Yunus Bey'in karşı taarruzuyla püskürtüldü. Bu çatışma esnasında Davud Bey ve Hunyadi karşı karşıya geldiyse de Hunyadi, Kral'ın yanına kaçtı. Davud Bey'in alayı Anadolu askerine yardıma geldi ve düşmanı Karadeniz'e kadar püskürttü (68b-71a/s. 312-317).⁴⁸

---

⁴⁶ Krş. *Anonim*, s. 62-63.

⁴⁷ Bu Bey, *Anonim*'in İbn Fenârî deyip (s. 60-61), adını vermediği şahıs olmalıdır.

⁴⁸ *Anonim* olayı önce bir bozgun, Şahin Paşa'nın gayretlerinin sonunda Davud Bey'in geri dönmesiyle birlikte bir galibiyet biçiminde tafsilatıyla anlatır (s. 61-62).

Bu sırada merkezde II. Murad'ın yanında sadece kapıkulları kalmış, bunların dahi çoğu “yenildik” zannıyla dağlara kaçmışlardı. II. Murad bu duruma üzüлp Allah'a yalvarırken, Dayı Karaca Bey ona moral veriyordu. Hatta Kâşifi, padişahın isteği üzerine, Dayı Karaca Bey'in onun ayaklarını bağladığını yazar (s. 42). Bu moralle padişah askerlerini tekrar toplamaya çalıştı ve silah takviyesi yaptı. II. Murad'ın yanında 5 bin asker kalmıştı. Bu sırada Davud Bey, padişaha olanları haber vererek onun yüreğine su serpti. Bu çabalar sonunda alaylar biraz düzene girdi (Zaifî, 72a-74a/s. 319-323).

Macarlar tarafında da Kral'ın alayları dağılmış, yanında bir tek kendi alayı kalmıştı. Kral, savaşın galibi olduğunu düşünerek şarap içiyordu. Bir tepeye çıktı ve Padişahın alayının kalkanlarını çatmış olduğu halde durduğunu gördü. Kral, Osmanlı askerinin dağıldığını, fakat en seçme askerlerin henüz yenilgiye uğramamış olduğunu ifade edince⁴⁹; Macar banları, Padişah alayına taarruz emri vermesi için kendisini cesaretlendirdiler. Kral, pusuya koyduğu alayı da aşağı getirterek saldırıya geçti. Macarlar 30 bin, Osmanlılar ise 20 bindi. Macarlar, padişah alayını dört yandan kuşattılar. Saldıran Macarlar ok ve tüfek ateşine tutuldu. Macarlar da tüfekçi ve atlı zemberekçileri ön safta tutukları için karşılık verebildiler; ancak yine de Macar kuvvetlerinin iki kolu kaçmaya başladı. Fakat Kral, büyük bir gayretle savaşmaya devam etti. Bu arada Osmanlı saflarından da çeşitli beyler, padişaktan izin alarak düşman saflarına saldırıyorlardı. Turgut-oğlu Yusuf Şah, Türkmen beyi İbn-i Kara ölünceye kadar vuruştular. Uzgur-oğlu İsa Bey, 200 askeriyle düşmana daldı⁵⁰ ve padişah kendisine Arnavut elini verdi, Mihâl Beyoğlu'nun oğlu Hızır Bey de kahramanca savaşanlar arasındaydı. Bu durum, savaşın iyice kızıştığının bir göstergesiydi. II. Murad askerlerini balçıklı bir derenin ardına koymuştu. Bu hendeğe gelen Macarlar, bu alanı geçemediler ve önlerinde Kral olduğu halde ve bozuldular. Bunu gören dinç atlı akıncılar hücumu geçerek bozgunu daha da ağırlaştırdılar (Zaifî, 74a-79a/s. 323-333). Kral bu baskıdan geri çekilerek kurtulamayacağını anlayınca geri döndü ve tekrar saldırıya geçti. Osmanlılar savunma düzeni alarak toplar ve bin-2 bin tüfekle ateş açtılar. Macarların yaptığı altı taarruz da püskürtüldü. Yedinci hücumda ise, Kral kaçmayı gururuna yediremedi ve ölümüne saldırdı⁵¹, bu taarruzun hedefi II. Murad'dı (80a-81b/s. 335-337). Kral en önde olduğu halde, Macarlar saldırdılar:

⁴⁹ krş. *Anonim*, s. 62.

⁵⁰ *Anonim*'de İshakoğlu İsa Bey, s. 65.

⁵¹ krş. *Anonim*, s. 66.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Kıral düşmüş önine leşkerinün
Yüreklensün diyü halkı çerinün

Bu gez bir Türk kuşagın sancak itmiş
Kılıcını dahı yalncak itmiş

Atınun kejjimi hep dikmeyidi
Hem altunlu ışıgı dökmeyidi

Dahı gögsinde bir hâcın zer itmiş
Sanur hayr anı bilmez kim şer itmiş

Sıgınıp hâçına geldi ol mel'ün
Gör imdi kim nicesi oldı magbûn

Sagında vü solında banları hem
Berâber geldilerdi şöyle derhem (82a/s. 339)

Bu taarruz esnasında Kral'ın nasıl öldürüldüğüne dair gazâvatnâmelerde üç ayrı anlatım mevcuttur. İlk olarak Kâşifi'nin rivayetini, bilinenlerden oldukça farklı olduğu için, zikretmek istiyoruz:

“Kral, elinde bir kılıç sarhoş bir va[z]'iyette meydana gelince, Sultan Murad'a şöyle seslendi: ‘Ordu başı benim meydanıma çıksın. Sadece ikimiz birbirimize karşı savaşalım. Eğer Murad'a karşı muzaffer olursam, dünyada muradıma ermiş olurum. Eğer de o galip gelirse, İskender'in mülkünü ona bırakırım’

Kâfirlerin savaşı için bel bağlayan Sultan Murad, bunları duyar duymaz atını meydana sürecekti ki, Hızır'ın İlyas adını verdiği biri savaş zırhını giymiş bir vaz'iyette meydana çıkıp dolaştı. Heybetiyle düşmanın kalbini sarsıyordu. Sonra, arslanın bir çakalın yanına yaklaşması gibi Krala yaklaştı. Çok keskin olan kılıcını çıkarıp cihanı ondan temizlemek üzere Kral'a atıldı. Çok da dilaver olan Kral, üzerine gelenin maharetini görünce siper çekerek bu saldırıyı atlattı. La'netli Kral, topuzu eline aldı. Fakat bu hamlesi mızrakla reddedildi. İki merdane mert savaşa devam edip keskin kılıç ve baltalarla yüzlerce def'a hamle ettiler. Ancak, biri diğerine karşı zafere ulaşamadılar. [II. Murad'ın dua etmesi ve ilahi zaferin yakın olduğu hitabının gelişi] Genç Hızır aslan pençesinde kâfirin pes etmeyeceğini görünce, Kral'a doğru âniden atını sürdü, kemerinden yakaladığı gibi bir zorlamayla atından koparıp havaya kaldırdı. Oradan da yere çakıp atından indi. Koyun keser gibi başını kesen ordu komutanı, kesik başı: ‘Düşmanlarının sonu böyle ola!’ diyerek Padişâhın ayağı altına attı. Padişâh da ona çok varlık verdi. Padişâhın emriyle kesik baş bir mızrağın ucuna takılmak suretiyle savaş meydanında dolaştırıldı.” (19a-21a/s. 22-23)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Diğer iki rivayet, Zaifi tarafından verilmektedir. İlkinde padişaha saldıran Kral, Yeniçeriler tarafından atından düşürülüp öldürülür:

Yakın geldükte kalkanın yapındı
Atın depdi Şah'a karşı depindi
Yiniçeri kaçan gördü bu hâli
Segirdip ortaya aldı Kralı
Heman-sa'atde kılıç üşürürler
Kırâlı Şâh öninde düşürürler (82b/s. 340)

İkinci rivayette Koca Hızır ve Bahadır Mustafa adlı erlerden; Bahadır, Kral'ı atından düşürdü ve Koca Hızır da başını kesti:

Velîkin bir rivâyetde dahı hem
Dimişler bu sözi ne biş ü ne kem
Ki Şâhun kullarından Koca Hızır
İrişip ol araya aldı hâzır
Bahâdur adlu yine bir dilâver
Kavî kalb ü kolı kuvvetlü bir er
Velîkin adı anun Mustafa'dur
Ki himmet-i Mustafa'dan reh-nümâdur
İrişdi bir sünü urdı Kral'a
Diledi düşüre başını ala
Egildi düşmedi lîkin o mel'un
O meşûm u bed-ahter dîn u magbûn
Bahâdur irdi sarmaşdı revâne
Yire çekdi düşürdi ol divâne
Koca Hızır irdi başın kesdi derhâl
Zihi sâ'ât zihî ay u zihî sâl
İrişdi yiniçeri dahı ol dem
Pâra pâra kılıban itdiler kem (82b/s. 340)

Bu başarıları üzerine II. Murad, bu askerlere sancak beyliği verir:

Buları gör ki şehenşâh nitdi
İkisin dahı sancak begin itdi
Zihî hikmetdürür sen gör bu hâli
Ki Hızır u Mustafâ öldürdi Kırâl'ı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Bundan sonra Kral'ın başı bir mızrağa dikilir ve bu durumu gören Macar ordusu tamamıyla dağılır (83a/s. 341).⁵²

Ertesi gün 2 bin kadar Macar askeri, arabalarını kendilerine siper yapmış olarak bekliyorlardı. Kral'ın öldüğüne inanmayıp tüfek ateşiyle kendilerini korudularsa da Kral'ın başını görünce, sulh isteyip arabaları teslim ettiler.⁵³ Padişah, savaş alanında üç gün durduktan sonra Edirne'ye geldi (84b/s. 344).

Kâşifi, ayrıca, Macarların Tuna'ya kadar takip edildiğini ve savaşta ölen Macarların kesik kafalarından 70 kule yapıldığını yazmaktadır (41b-43a/s. 42-43).

Zaifi, II. Murad'ın 10 Macar asilzadesini Şahruh'a, zırhlı 10'unu Memluk sultanına, 10 tanesini Kara Yusuf oğluna, 10'unun da Karamanoğlu'na gönderdiğini naklederek; Kral'ın başının da adı geçen Bey'e yollandığını kaydetmektedir:

Dahı on Üngürüzi Karamana
Virüben didiler olun revâne

Bile gönderdiler başın kiralun
Ki göre hâlini ol bed-fi'âlün (85a/s. 345)

Sonuç

Yukarıda verdiğimiz örneklerin ışığında, bu gazâvatnâmelerin Varna savaşıyla ilgili çok değerli bilgileri barındırdıkları açıktır. Bu malzeme, kendi içinde nitelik bakımından ikiye ayrılabilir:

1. Konu hakkında daha önce kaynaklarda yer almayan bilgileri içermeleri bakımından: Örneğin Gelibolu'daki çarpışmalar, Rumeli bölgesindeki harekatta bilmediğimiz çarpışmalar ve komutanların adları, Varna savaşı esnasında olan hareket ve özellikle Ladislas'ın öldürülmesiyle ilgili ayrıntılı anlatımlar. Bu noktada Zaifi, verdiği bilgiler bakımından Kâşifi ile mukayese edildiğinde, daha ayrıntılıdır.

2. Özellikle Anonim'in vermiş olduğu ve bazen teklediği bilgilerin pek çoğunun teyid edilmesi açısından. Bu doğrulama, gösterdiğimiz gibi, bazı durumlarda Batı kaynaklarını da kapsamaktadır.

Kaynak değeri açısından bakıldığında, bu savaşla ilgili gazâvatnâmeleri şu önem sırasıyla dikkate almak gerektiğini düşünüyoruz: Anonim, Zaifi, Kâşifi.

---

⁵² krş. *Anonim*, s. 65.

⁵³ krş. *Anonim*, s. 67-68.

Anonim, önceden Halil İnalçık'ın da işaret ettiği üzere, verdiği tafsilat ile baştaki konumunu korumaktadır.

Zaifi ise Varna savaşının hemen öncesinden başladığından, İzladi Derbendi savaşını içermez. Bu nedenle sadece Varna savaşı için kullanılabilir. Ancak bu süreç esnasındaki olayları, Anonim ile benzer bir bütünlük ve sıra içinde takip eder. O yüzden bu durum, mukayese yapmayı kolaylaştırmaktadır.

Kâşifi'nin eseri, diğer iki gazâvatnâmeye kıyasen, daha dar kapsamlıdır. Ayrıca yazarın, diğer iki müellife göre, olaylara uzak bir kişi olduğu da bellidir. Dolayısıyla eserinde hadiseler arasında bir takım takdim tehir hataları yapmış, hatta Varna ve II. Kosova savaşlarını birbirine karıştırarak anlatmıştır. İki gazâvatnâmeden ayrılan en önemli bilgi farkları:

Savaşı iki gün üç gece olarak anlatması, yukarıda değindiğimiz tahkiye özellikleri (teke tek dövüşler) ve ateşli silahlara gösterdiği ilgidir. Ayrıca bu eserin özellikle savaşları ele aldığını, öncesindeki süreçte yaşananları çok kısa geçtiğini de kaydedelim.

En son olarak şunu söylemeliyiz ki eğer Colin Imber, bu iki eseri görmüş olsaydı, hem çalışmasının perspektifini genişletir ve daha eksiksiz bir çalışmaya imzasını atmış olurdu hem de bu devirle ilgili kaynaklar içinde tarihçilerin adını anmadıkları (Zaifi) veya ansalar da pek kullanmadıkları (Kâşifi) iki eseri gündeme getirmiş olurdu.